

Lidija BAJUK
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42, 10 000 Zagreb
lidija@ief.hr

UDK 78:398.8(497.5-3 Međimurje)
81'23-05 Havelock, E. A.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. lipnja 2012.
Prihvaćeno 18. prosinca 2012.

HRVATSKI TRADICIJSKI NAPJEVI MEĐIMURJA NA TRAGU HAVELOCKOVIH KOGNITIVNOLINGVISTIČKIH KONCEPATA

Sažetak

U radu se hrvatski tradicijski napjevi Međimurja nastoje razgraničiti prema dvama temeljnim kognitivnolingvističkim konceptima, predstavljenima 1986. godine u djelu „Muza uči pisati – Razmišljanje o usmenosti i pismenosti od antike do danas” američkog filologa Erica Alfreda Havelocka. Tradicijske pjesme ispjevane jezikom usmene predaje koji predočava ponašanje mitskih bića ili ljudi u mitskome prirodnom ili stvarnome kulturnom okruženju (A) i pjesme ispjevane jezikom pisane predaje koji artikulira jastvo (B) kognitivna lingvistika kao suvremena humanistička znanstvena disciplina razmatra u kontekstu dvosmjernoga stvaralačkog suodnosa svjetonazora autora/izvođača i slušatelja, čiji osobni stavovi reinterpetiraju i redefiniiraju svijet.

Ključne riječi: Eric A. Havelock, kognitivnolingvistički koncepti, usmenost, pismenost, hrvatski tradicijski napjevi Međimurja

Uvodna razmatranja

Do razdoblja vladavine austro-ugarske carice Marije Terezije (1717.–1780.) seljačko stanovništvo najsjevernije hrvatske regije bilo je nepismeno. Iako je školovanje u Austro-Ugarskoj Monarhiji od 1774. zakonski propisano, seljaci su se sporo opismenjivali. Život u velikim zadružnim obiteljima zahitijevao je sudjelovanje u svakodnevnim seoskim poslovima, prema spolnoj i dobnoj podjeli rada. Zbog straha od zapostavljanja obiteljskih radnih obveza i iscrpljenosti od rada u domaćinstvu i na zemlji, ali i zbog mađarizacije onodobne vlasti uvođenjem službenoga mađarskoga jezika i nastavnih sadržaja iz mađarske povijesti i kulture u školsku nastavu, seoska su djeca odlazak u školu često izbjegavala ili su im obrazovna postignuća bila ispodprosječna. Tiskara u Nedelišću, koju je radi nastojanja oko populariziranja protestantske misli 1574. godine utemeljio hrvatski plemić Juraj IV. Zrinski

(1549. – 1603.), nakon pet godina postojanja prestala je s radom, ugasivši se usporedno sa zatiranjem protestantizma u Međimurju. Stoga nije vjerojatno da je u kratkom razdoblju djelovanja tiskare onodobna skupa knjiga seljaštvu bila dostupnija.

Zbog okruženosti rijekama Dravom i Murom i otežane pristupačnosti u močvarno-šumskom okruženju, geografski položaj Međimurja i njegove povijesno-političke prilike utjecali su na njegovu višestoljetnu izoliranost, ali zbog toga i na bolju očuvanost tradicijskih obilježja u odnosu na maticu zemlju Hrvatsku. Budući da je Međimurje pripojeno Hrvatskoj tek nakon Prvoga svjetskog rata, Međimurci su se stoljećima opirali nastojanjima oko opismenjavanja iz okupatorskih centara moći – Beča, Budimpešte i Beograda. Svoju su tradiciju generacijski prenosili usmenom predajom, napose osebujnim tradicijskim napjevima. I upravo su međimurski napjevi iz pjesmarice „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja – prvi svezak” melografa, etnomuzikologa i pravnika Vinka Žganca (1890.–1976.), iznimne osobnosti među školovanim međimurskim intelektualcima prve polovice 20. stoljeća, koju je u vlastitoj nakladi objavio 1916. godine na Mirovnoj konferenciji u Trianonu, potkrijepili njegovu tvrdnju da Međimurje povijesno i kulturno pripada hrvatskom teritoriju. Stoga je neupitno da je književno-usmena baština osebujno i važno sjećanje koje sudjeluje u oblikovanju, kontinuitetu i očuvanju grupnog identiteta, svojevrsnoga njegova „mnemoničkog otonca” (Havelock 2003: 53).

1. Kognitivnolingvistički koncepti Erica A. Havelocka

Kognitivna lingvistika (lat. *cognitio* 'spoznaja', lat. *lingua* 'jezik') jedan je od temeljnih suvremenih jezikoslovnih pravaca, odnosno jezikoslovnih teorija, koji u sprezi sa srodnim znanstvenim disciplinama – psihologijom, antropologijom i informacijskim znanostima – proučava djelovanje jezičnoga sustava i njegovih razina u sklopu ljudskih mentalnih procesa ili spoznaje, potaknutih procesima zapažanja, percepcije, predočavanja, pamćenja, kreacije i inteligencije.

Eric Alfred Havelock (1903.–1988.), američki filolog britanskog podrijetla, u svojem djelu „The Muse Learns to Write – Reflections on Orality from Antiquity to the Present/Muza uči pisati – Razmišljanje o usmenosti i pismenosti od antike do danas” (New Haven/Zagreb, 1986./2003.) uspoređuje kognitivnolingvističke koncepte usmene i pisane književnosti na grčkome antičkom tlu. Naime, nadahnut istraživanjima američkog jezikoslovca Milmana Parryja (1902.–1935.) koji nije dospio akustičku mehaniku usmenog stihotvorstva, zabilježenog fonogramom na području nekadašnje Jugoslavije (u Sandžaku, Hercegovini i u Bosanskoj krajini) i objedinjenog u harvardski „Milman Parry Collection of Oral Literature”, objasniti usmenim

stanjem svijesti i usmenim uvjetima kulture (Havelock 2003: 65–66), zatim potaknut istraživanjima kanadskog ekonomista Harolda Innisa¹ (1894.–1952.) o procvatu antičkogrčke civilizacije u 5. st. pr. Kr. zbog podjednake zastupljenosti usmene i pismene komunikacije te o opasnosti od suvremenih medija opsjednutih neprekidnim, sustavnim i nemilosrdnim zatiranjem čimbenika kulturne djelatnosti usredotočenošću uma na sadašnjost, kao i radom kanadskog teoretičara komunikacije i medija Herberta Marshalla McLuhana² (1911.–1980.) o presudnom značenju *načina komunikacije, medija* kao poruke i *tehnološkog razvoja*, Havelock je svoj znanstveni interes usmjerio prema analizi Homerovih epova, Hesiodovih spjevova, grčkih lirskih i korskih pjesama te drama. Uočio je strukturne promjene u grčkom jeziku antičkih autora koji su svoja zapažanja i predodžbe u kontekstu aktualnog svjetonazora prenosili ili *usmenom predajom* naročitog sustava formulaičnog govora ili u *pisanu obliku* – od piktografskoga nepreciznog podsjetnika pamćenju do alfabetskog pisanog oruđa za pohranjivanje i uzlet ljudske misli. Te sadržajne, stilske i jezične promjene usporedio je s mijenom starogrčkih filozofskih učenja od predsokratskog razdoblja do Platona koji je u potpunosti odbacio poetiku „očuvanja naslijeđa” svojih prethodnika. Analizirajući Parryjev model, potvrđen praksom jugoslavenskih pučkih pjevača, prema kojem je usmeno sastavljanje teksta autorska improvizacija koliko to dopušta didaktična formulaičnost iskaza s ciljem očuvanja društveno utvrđenoga i prihvaćenog naslijeđa, uočio je da pisano prenošenje usmenoknjiževnih oblika ipak nije vjerno prenošenje isključivo akustičkih zakona stvaranja u gradnji stila i sadržaja, nego im je jezik oruđe za zadržavanje najprije pozornosti uha, a onda i oka na temelju vizualnih obrazaca. Uočivši u dijalozima Sokrata i njegovih učenika revolucionarnu prijelaznu etapu iz empiričko-usmenih u konceptualno-pismene tvorbe, Havelock ističe: „Bila je, međutim, riječ o istom složenom problemu izmjene rječnika, praćenom promjenom sintakse, što se počelo opažati u jeziku koji se rabio za opisivanje ljudskog ponašanja, nasuprot kozmičkome.” (Havelock 2003: 11, 13, 16, 19–23, 75)

Manuel Castells (rođ. 1942.), suvremeni američki sociolog španjolskog podrijetla, koji Havelockova istraživanja ocjenjuje znanstvenim klasičnim djelom, aktualizirajući kontroverzne Innisove i McLuhanove teze, aktualne sedamdestih godina 20. stoljeća, potvrđuje da *komunikacija* ima presudnu ulogu u shvaćanju kulture i njezinoj mrežnoj, najnovijoj ratnoj strategiji uspostavljanja dominacije nad drugom kulturom i u kulturnoj (re)konstrukciji prirode te da je *informacijsko društvo* posljedica *informacijske revolucije*, kojoj prethodi razvoj *informacijske tehnologije*, zbog čega je suvremeni čovjek preoblikovao društvene organizacije, reorganizirao socijalna gospodarstava i poduzeća, preustrojio rad i radnu snagu, medijski prostor i

¹ Prema www.en.wikipedia.org/wiki/Harold_Innis. (26. IV. 2012.)

² Prema www.en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan. (26. IV. 2012.)

kulturu te nanovo konceptualizirao prostor i vrijeme u kontekstu globalnih, mrežnih tokova kapitala, ali ne i lokaliziranoga ljudskog identiteta.³

2. Podjela hrvatskih tradicijskih napjeva Međimurja i njihovo motivsko-tematsko određenje

S obzirom na tempo, prevladavaju ritmizirani plesni i napjevi pjevani *parlando* i *rubato*, bez takta i naglaska. Prema starosti i prema metričkoj strukturi melodije, napjevi se mogu podijeliti na starije (s mitskom tematikom, pjevani u kolu ili ispjevani *rubato* u mješovitoj mjeri i u tzv. prirodnim ljestvicama) i novije napjeve (o stvarnim događajima i ličnostima, razgranate melodije i jedinstvene metričke strukture), a po oblikovno-stilskim i motivsko-tematskim obilježjima na epske i lirske pjesme.

No u kakvu su odnosu tekst pjesme i njegova ritamska osnova? Zajednički tradicijski poslovi zahtijevali su odmjeren sklad svih pokreta. To se postiže ritmiziranjem na zadane riječi kojima se opisuje izvođenje posla. Ritmiziranim riječima, kojima se radi lakšeg pamćenja tekstova opisuje i poučava izvođenje posla, pridružuju se pokreti i jednostavnije melodije. Na taj način *radni napjevi* postaju prvi umjetnički oblici. Usporedno s njima, u svrhu poticanja visine i rodnosti nasada, nastaju imitativni plesovi s naglašenim tabananjem i udarcima nogama o tlo, poskocima uvis i širenjem nogu.

U epskom pjesništvu, odjekujući srednjovjekovnom trubadurstvu, stihovano pričanje u prezentu i kroz trodjelost stilske kompozicije (izvještaj, dijalog, opis) prožimaju se zapamćene povijesne predaje i napušteni svjetonazor, katkad s motivikom i iz pisane književnosti. Kroničari stihovanih povijesnih događaja, nabožnih pjesama i pjesama preuzetih iz folklorne tradicije bili su i tzv. *dijaci*, školovani mladići koji su znali hrvatski, latinski i mađarski jezik, a koji su djelovali na plemićkim dvorovima, pa tako u drugoj polovici 16. st. i prvoj polovici 17. st. i kod hrvatske plemićke obitelji Zrinski. Dokazano je da u 16. stoljeću na mađarskim dvorovima djeluju stalno zaposleni epski pjevači lautisti i svirači guslari tek kao povremeni došljaci. Na tragu teze iz 1909. europskog teoretičara književnosti Johna Meiera (1864.–1953.) o nastanku narodne epike u višim društvenim slojevima, hrvatski književni povjesničar i kritičar Dragutin Prohaska (1881.–1964.) razvio je dvije godine kasnije misao da su hrvatska i srpska narodna epika tvorevine srednjovjekovnog feudalizma i da su pravo narodno pjesništvo samo lirske pjesme, s čime su se, navodeći kao jedan od dokaza izraz *dijačke narodne* kojim je hrvatski plemić i pjesnik Fran Krsto Frankopan (1643.–

³ Prema *Pogovoru* akademika Milivoja Solara u: Havelock (2003:153–158) i prikazu hrvatskog sociologa Tea Matkovića Castellsova djela *The Information Age: Economy, Society and Culture – vol 1: The Rise of the Network Society, vol. 1.* 1996. London: Blackwell.

1671.) označio četiri pjesme u svojoj rukopisnoj ostavštini, složili hrvatski književni povjesničar Branko Drechsler, hrvatski književnik i književni povjesničar Slavko Ježić (1895.–1969.) i drugi. Međutim, razgraničavajući srednjovjekovne tzv. dijake na pisare i lutalice, srpski književni povjesničar i književnik Vido Latković (1901.–1965.) uočio je da ovi prvi nisu ostavili pisani dokaz o svojem pjesničkom umijeću, dok je druga skupina, pod utjecajem provansalskih *pastorela* i pjesništva *golijarda*, više utjecala na liriku, s obzirom da nema značajnijih dodirnih točaka između njihovih erotičnih napjeva o junacima i prave narodne epike. Zbog toga riječ *dijačka* nije pridjev, nego imenica *d'jačka*, kao i u naslovnoj pjesmi „Senjčica aliti d'jačka...” hrvatskog književnika, povjesničara i jezikoslovca Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.), u značenju 'pjesma' (Latković 1971: 212–215).⁴

Zbog jednoličnosti svojih melodija i pripovjednog karaktera koji izbjegava sažimanje i skokovitost, epske pjesme – bajkovite pjesme, mitološke pjesme, pjesme novele, oproštajne pjesme, balade i bugarščice, romance, rjeđe se izvode i brže zaboravljaju. Ipak, pamćenju doprinose formulaičan stil, tehnike ponavljanja, uporaba jednostavnih glagolskih vremena, postupnost i ujednačenost. No sustav, uporaba i uzastopnost formula (uvodna/ pozdravna f., f. ugledavanja, f. primanja na znanje/f. razumijevanja, f. plača/srdžbe, f. razgovora, f. posluha, f. sreće/nesreće, f. za svitanje dana, f. za uzjahivanje i sl.), koje su rezultat procesa apstrahiranja i kondenzacije, sudnose se i s jezikom pjesme te s njezinom kompozicijom kao strukturni dio pjesme, čime se postiže jezično fiksiranje oko težišta prikazivanja, formalni ustroj pročišćavanjem jezika i izborom jezičnih izražajnih oblika u skladu s metričkim zahtjevima, a katkad i apstraktno-simboličko značenje pjesme (Schmaus 1971: 60, 144, 147–149, 154). U Međimurju takve pjesme sadrže regionalne motive na konkretne povijesne teme (Latković 1971: 215).

Sačuvane u zapisima od kraja 15. do 18. stoljeća, *bugarščice* su suvrsta balada dugog stiha od trinaest do devetnaest slogova, s cezurom najčešće nakon sedmog ili osmog sloga, a tematiziraju obiteljske sadržaje i pojedinačne ljudske sudbine. Obilježava ih početak *in medias res*, dulji deklinacijski, priloški i veznički oblici, enklitike, sklonost sažimanju radnje, zamjenički nagovještaji objekta, tautologije, uporaba apozicije, dvostruko označavanje istog pojma, početni zaobilazni opisi i pluskvamperfekt, rjeđa uporaba hiperbola i antiteza i manji broj stihova nego u epskim pjesmama, kao i nedorečenost, fragmentarnost, melankoličnost i začudnost (Schmaus 1971: 146, 155; 229–247). Iza dva dulja stiha slijedi pripjevni šesterac ili sedmerac. Pjevajući o srednjovjekovnome vlastelinskom životu i običajima, pjes-

⁴ Usp. Meier, John. 1909. *Werden und Leben des Volksepos*. Halle; Prohaska, Dragutin. 1911. *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina*. Zagreb; Drechsler, Branko. 1913. Predgovor. *Izabrane narodne pjesme*. Zagreb; Ježić, Slavko. 1921. *Život i rad F. K. Frankopana*. Zagreb; Vitezović, Pavao Ritter. *Senjčica aliti d'jačka od senjskoga na moru junaštva*.

nički motivi unutarnjeg stanja i iracionalnog djelovanja jedne osobe najčešće su opjevani u sukobu s njegovim bližnjima, katkad istaknuti fabulom sjetnog ugođaja i osjećajno nijansirani.

Osim *mitskih, obredno-običajnih* (tužbalice, blagdanske, romarske i svatovske pjesme), *situacijskih* (uspavanke, dječje i šaljive pjesme, rugalice, radni i socijalni napjevi) te *zavičajno-domoljubnih i duhovnih napjeva*, uvijek pjevani reflektivni ili spoznajni lirski napjevi najvećim dijelom obuhvaćaju *ljubavne pjesme*, nerijetko javnoga društvenog značenja. Obilježava ih sažimanje radnje, vremensko zgušnjavanje, tehnika nagovještaja, poentni svršetak (Schmaus 1971: 61), među kojima one u prvom licu jednine u razvoju neposrednosti lirskoga usmenog pjesništva kao javnog očitovanja osobnoga nastaju u bližjoj prošlosti. „Sredstvo (su) društvene kritike, moralistička poukama prijenosnik novosti i životnih iskustava i subjektivna ispovijest pojedinca s naglašenom kataraktičkom funkcijom”, pokazujući „duboku privrženost, ali i otpor Međimurca prema čvrstom i zatvorenom društvenokulturnom krugu kojem pripada, kao i mnoge probleme koji proizlaze iz takvog ambivalentnog stava”. (Klaser 1992: 39)

Najstariji i najrašireniji metrički oblik međimurskih plesnih napjeva jest osmerac, a pjevanih dvanaesterac s cezurom u sredini stiha te nesimetrični deseterac (4+6). Zamjetan je broj heterosilabičkih napjeva u kojima se izmjenjuju stihovi različitog broja slogova. Po 4 stiha udružuju se u pjevnu strofu koja odgovara obliku male pjesme od 4 melodijska retka, nakon koje slijedi pripjev. Budući da nizanje strofa nije mehaničko, već se na dramatičnim mjestima javlja ponavljanje, ali i gradacija izbjegavanjem ponavljanja, mijenjanjem brzine i jačine izvođenja, lirske pjesme katkad podsjećaju na epske.

3. Zapisana i pisana stihovana predaja

U sljedećim razmatranjima namjera nam je u kontekstu stihovane predaje ili usmenog prenošenja stihovanih književnoumjetničkih oblika kategoriju (naknadno) *zapisanoga* razlučiti od kategorije (aktualno) *pisanoga*.

Unatoč uporabi latinskog u državnoj upravi, a u kajkavskim školama do kraja 18. stoljeća (Stipčević 1996: 321), kao i njemačkog ili mađarskog jezika u višim društvenim slojevima i u sljedećem stoljeću, te unatoč usporrednom supostojanju pisanih književnih tekstova na spomenutim jezicima (usp. Kekez 1986: 48–49) pod njemačkim, češkim, mađarskim i slovenskim utjecajima (Zvonar 1996: 286), nadahnutih antičkim i aktualnim prijevodi-ma, prepjevima i kompilacijama, a manjim dijelom i vlastitih djela uglavnom o nabožnim temama na kajkavskome književnom jeziku koji su 1836. nasilno ukinuli hrvatski jezikoslovac, književnik i političar Ljudevit Gaj (1809.–1872.) i ilirci, autori starije kajkavske književnosti od polovice 16.

do sredine 19. stoljeća školovani su svećenici te pripadnici plemićkog i građanskog staleža. Zapisi o usmeno prenošenoj kajkavskoj književnosti donose mnoštvo podataka o njihovu ciljanom sabiranju usmenoknjiževnih primjera u živoj kontekstualnoj izvedbi (Kekez 1986: 29).

Do sada najstariji pronađeni opsežniji zapisi hrvatskokajkavske i međimurske poezije sadržani su u „Mariborskoj/Mariborsko-prekomurskoj/Prek(o)murskoj/Martjanskoj pjesmarici I.” s kraja 16. stoljeća i u dvosvećčanim „Duševnim pesnima” hrvatskoga protestantskog pisca Grgura Mekinića Pythiraeusa, objavljenima 1609. i 1611. godine. Poznate su pojedinačne pjesme *Kristuš se je gore stal*, dopisana rukom na zadnjoj stranici „Klimpuškog misala”, i *Zdravo budi božje telo na oltaru alduvano*, zapisana rukom na unutrašnjoj strani prednje korice i na početku prvoga uveznog lista „Postille Guillermi...”, obje tiskane na početku 16. st. (Zvonar 2009: 29),⁵ na-

⁵ Slijedi ju značajnija građa: „Luteranski molitvenik” (1602.) nepoznatog sastavljača, rukopisna „Nedelišćansko – markiševska crkvena pjesmarica” (1632.), „Pavlińska pjesmarica” (objavljena 1644.), rukopisna „Pjesmarica” Donata Fodroczyja (1669./1762.), moralno-didaktičko djelo „Prvotca našega Adama greh” (objavljeno 1674.) varaždinskog isusovca Jurja Habelića, rukopisna „Drnjanska pjesmarica” (1687.) drnjanskoga župnog učitelja i organista Juraja Ščrbačića, „Sermo funebris aliti mertvečko govorenje” (1695.) zagrebačkog kanonika Mihalja Šimunića iz Nedelišća, rukopisna „Pjesmarica” (1712.) glinskog potpukovnika Ignaca Bedekovića, „Natale solum magni ecclesiae doctorissancti Hiernymi in ruderibus Stridonis occultatum” (objavljeno 1752.) čakovečkog pavlina Josipa Bedekovića Komorskog, osmodijelni zbornik kajkavskih crkvenih napjeva „Cithara octochorda” (objavljen 1701., 1723. i 1757.), rukopisni „Ex libris” (1772.) Matije Kelemina, rukopisne „Popevke hovatske znutra popisane leta 1780.”, „Duhovne pesme” (III. izdanje, objavljeno 1870.) isusovca Juraja Muliha, rukopisne „Pesme Horvatske” (1781.) varaždinske grofice Katarine Patačić, zagubljena „Pjesmarica” (između 1788. i 1790.) lovrečinskog župnika Antuna Tomašića, dijelom notografirana rukopisna „Varaždinska pjesmarica I.” (1793.) nepoznatog sastavljača, rukopisne „Popevke horvacke” (1796.) nepoznatog sastavljača, rukopisna „Philomela sacra” (1796.) katoripskog kantora Jurja Lehpamera, rukopisna „Varaždinska pjesmarica II.” (kraj 18. st.), „Pjesmarica” Nikole Šafrana (kraj 18. st.), rukopisne „Pjesme kajkavske 18. stoljeća”, rukopisni „Venec marijanskih pesem” (kraj 18. st.) nepoznatog sastavljača, rukopisna „Kniga popevkih čezvse leto” (1803.), rukopisni „Canticum cytharaedorum citarizantium cum cytaris suis” (1805.) pod inicijalima L. I. B., rukopisne „Horvatske popevke svetske” (1814.) zagrebačkog kanonika i profesora Marka Mahanovića, zagubljen rukopisni „Cantuale” (1816.) čakovečkog franjevca Alojzija Posavca, rukopisna „Pjesmarica” (1823.) zlatarskog župnika Ladislava Forka, rukopisna „Crkvena pjesmarica” (18./19. st.), rukopisna „Ludbreška/Ludbreško-bukovečka/Kuzminska pjesmarica” (1833.) kuzminskog orguljaša Stjepana Belovarija, rukopisna „Knjižice napitnic i popevkih” (1834.) preloškog svećenika Stjepana Mlinarića, rukopisna zbirka „Narodne pesni ilirske iz Međimurja i Austrije” (objavljene do 1936.) i „Pesme s dodatkom narodnih pesamah puka harvatskoga” (objavljene 1841. i 1947.) varaždinskog povjesničara, pjesnika i političara Ivana Kukuljevića Sakcinskog, rukopisna „Pjesmarica” (između 1820. i 1855.) nepo-

znatog sastavljača, „Narodne pjesni ilirske koje se pevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske I.” (objavljene 1839.) zagrebačkog ilirca Stanka Vraza „Narodne pripovjedke u Varaždinu i okolici” (objavljene 1858.) slovenskog filologa Matije Kračmanova Valjevca, rukopisna građa „Hrvatske narodne pjesme puka štokavskoga i kajkavskoga” (1859.) zagrebačkog književnika i političara Đure Deželića pod pseudonimom I. St. Mirković I-nin, „Zbirka crkvenih četveropjevah” (objavljena 1865.) crkvenog zborovođe Josipa Juratovića, „Hrvatske narodne pjesme i pripovjedke” (objavljene 1868.) i „Hrvatske narodne pjesme” po narodu skupio i svietu predao R. Ferd. Plohl-Herdvigov (objavljene 1876.) varaždinskog profesora Rikarda Ferdinanda Plohl-Herdvigova, „Jačke ili narodne pjesme puka hrvatskoga” (1871.) zagrebačkog filologa i književnika Frana Kurelca, „Svete pesme za službu Božju u cirkvi” (objavljene 1876.) slovenskog župnika Antuna Lacija u Dekanovcu, prilozi u mađarskim tiskovinama za Međimurje „Međimurje/Muraköz” i „Međimurski kalendar” (objavljivani od 1884. do 1899.), zagubljene „Međimurske crkvene popevke” (objavljene 1886.) preloškog učitelja i orguljaša Franje Glada, peteroknjižje „Južnoslovjanske narodne popievke” (objavljene od 1878. do 1881. i 1941.) i rukopisna ostavština hrvatskog etnomuzikologa, glazbenog pedagoga i skladatelja Franje Ksavera Kuhača, „Starohrvatske crkvene popievke” (objavljene 1891.) zagrebačkog književnika i orguljaša Vjenceslava Novaka, etnografsko djelo „Muraköz és népe – Međimurje i narod/Međimurje: ljudi, vjerovanje, običaji” (objavljenom 1895. i 1995.) mađarskog činovnika Ferenza Gönczija, rukopisne „Dvije pripovijesti i pjesme napitnice iz Međimurja” međimurskog zapisivača Bolta Oletića (kraj 19. st.), rukopisna donjovidovečka „Pjesmarica Vegy Gyüre”, „Pjesmarica Vegi Valenta”, „Pjesmarica Vinka Vegija” i „Pjesmarica Mihalja Lukše” (kraj 19. i početak 20. st.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja I.” (objavljene 1916.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja II.” (objavljene 1920.), „Starešinstvo ili kapitanjstvo” (objavljene 1921.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja (svjetovne)” (objavljene 1924.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja (crkvene)” (objavljene 1925.), zagubljene „Međimurske crkvene popevke” (objavljene 1886.) preloškog učitelja i orguljaša Franje Glada, peteroknjižje „Južnoslovjanske narodne popievke” (objavljene od 1878. do 1881. i 1941.) i rukopisna ostavština hrvatskog etnomuzikologa, glazbenog pedagoga i skladatelja Franje Ksavera Kuhača, „Starohrvatske crkvene popievke” (objavljene 1891.) zagrebačkog književnika i orguljaša Vjenceslava Novaka, putopis „O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Ugarskoj” varaždinskog filologa Ivana Milčetića, „Hrvatske narodne pjesme kajkavske” (1950.), „Međimurje u svojim pjesmama” (objavljene 1957.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, knjiga I.” (objavljene 1990.), „Hrvatskepučke popijevke iz Međimurja, knjiga II.” (objavljene 1992.), „Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, knjiga III.” (objavljene 2002.) i brojna priručna notna izdanja međimurskog etnomuzikologa Vinka Žganca, „Hrvatski crkveni kantual” (objavljen 1934.), „Hrvatske crkvene pjesmarice” (objavljene u četiri izdanja 1945., 1968., 1979. i 1983.) kotoripskoga franjevca Leta Lukše, rukopisna građa „Međimurske popijevke” (1951.) zagrebačkog skladatelja i glazbenog pedagoga Vladimira Tomerlina, rukopisna građa o folkloru Međimurja (1957.) te Kotoribe i okolice (1959.) zagrebačkog folklorista Nikole Bonifačića Rožina, „Narodne lirske pjesme” (objavljene 1963.) zagrebačkog profesora i književnika Olinka Delorka, narodne pjesme u časopisu „Kaj” br. 10 (objavljene 1973.) zagrebačkog filologa Ivana Kalinskog, „Lirske narodne pjesme” (objavljene u pet izdanja 1952., 1953., 1956., 1963. i 1978.) zagrebačkog povjesni-

kon kojega slijedi niz njegovih paralelnih zapisa u brojnim rukopisnim i tiskanim zbirka, s tek malo variranim naslovima. Neki od tih tekstova javljaju se i kao usporedni zapis u rukopisnome notografiranom „Pavlinskom zborniku” iz 1664. godine, zasad nepoznatog sastavljača, i u „Drnjanskoj pjesmarici” Juraja Ščrbačića iz 17. stoljeća. „Još prije 16. stoljeća postojao je velik broj stihovanih ostvarenja, što potvrđuju kajkavske rukopisne pjesmarice.” (Šojat 1996: 59–60, 62)⁶

Od početka 14. stoljeća, zahvaljujući prosvjetiteljskom javnom djelovanju trogirskog dominikanca, teologa i filozofa Augustina Kažotića (oko 1260. – 1323.) koji je od 14. st. predvodio Zagrebačku biskupiju, teološku

čara književnosti i folklorista Tvrтка Čubelića, knjige „Međimursko stvaralaštvo” (objavljena 1977.), „Zipka vu horvatskom cvjetnjaku” (objavljena 1991. i 1997.) i „Međimurski narodni običaji” (objavljena 2011.) čakovečkoga književnog teoretičara i folklorista Stjepana Hranjeca, knjiga „Florijan Andrašec – hrvatske popijevke iz Međimurja s notama” (objavljena 1981.) krčkog Međimurca Franje Božića, „Usmena narodna književnost na tlu Međimurja I. i II.” (objavljene 1980. i 1987.) Stjepana Hranjeca, donjovidovečkoga književnog povjesničara i dijalektologa Ivana Zvonara te Stjepana Strbada, „Narodni plesni običaji Međimurja” (1987.) zagrebačkog etnokoreologa Ivana Ivančana, „Hrvatske božićnice” (objavljene 1995.), „Skladbe i život Ivana Mustaća, kantora u Svetoj Mariji u Međimurju” (objavljene 2001.), „Hrvatske crkvene i svjetovne popijevke Florijana Andrašeca, kantora u Dekanovcu u Međimurju” (objavljene 2002.) i rukopisne „Hrvatske crkvene popijevke kroz godinu” međimurskog etnomuzikologa Miroslava Vuka Croate, monografija „Kajkaviana Croatica – hrvatska kajkavska riječ” (objavljena 1996.) urednika slavista, povjesničara umjetnosti i filozofa Alojza Jembriha, monografija „Florijan Andrašec – hrvatski pjesnik, kipar i skladatelj” (objavljena 2008./2009.) međimurskoga književnog povjesničara Zvonimira Bartolića, rasprave i studije „Na kajkavskim korijenima” (objavljene 2009.) donjovidovečkoga književnog povjesničara, dijalektologa i profesora Ivana Zvonara, rukopis o folklorno-glazbenom repertoaru međimurskog sela Belica međimurske muzikologinje Sidonije Horvat, rukopisne „Starinske pesme Božićne i Marijine” Preložanke Jelene Horvat, rukopis o tradicijskom životu Legrada hrvatske Kanađanke Marije Bango, rukopis o svetomarskim svjetovnim i kotoripskim crkvenim pjesmama podravskog književnika i novinara Miroslava Doleneća Dravskog, rukopis o međimurskoj svadbi u Novakovcu i Domašincu Kate Cucugliello-Mishel, te drugi radovi na pojedinačne teme objavljene u periodici kao što su „Hrvatski kajkavski kolendar” i drugi kajkavski kalendari (među kojima su najstariji objavljeni u 17. st.), „Danica horvatska, slavonska i dalmatinska” i „Danica zagrebačka” (19. st.), „Hrvatska revija”, „Hrvatski sjever”, „Međimurska revija”, „Gesta” (20. st.), „Sv. Cecilija” (1877.–1878., 1883.–1884., 1907.–1944.) itd. i neobjavljena dokumentarna građa u arhivima HAZU, Instituta za etnologiju i folkloristiku i Matice hrvatske (v. Zvonar 1980., 1993., 1996. i 2009., Šojat 1996. i prema vlastitim bilješkama).

⁶ Prvi zvučni zapisi i diskografska izdanja međimurskih tradicijskih napjeva datiraju u 20-e godine 20. stoljeća (Mirnik 1996: 494, 495, 497–501). Značajan dio (ne)objavljene zvučne i slikovno-zvučne građe 20. st. čuva se u Arhivu IEF-a, HRT-a i Smotre *Međimurske popevke* u Nedelišću.

misao i praksu odjeljujući od starovjerne, svećenstvo se okomilo na javni narodni život ispunjen opijanjem, tučnjavama, nedoličnim ponašanjem i „vragometnim plesom” (Kekez 1986: 30).

Kontrafaktura ili ciljano potpisivanje novijih duhovnih tekstova pod melodije lijepih starijih svjetovnih napjeva na hrvatskom području uočeno je od 14. st. i propisano nakon Tridentinskog koncila Katoličke crkve 1563. godine u okviru nastojanja agilnih misionara – uvelike iz dominikanskog, pavlinskog i isusovačkog, a tijekom 17. i 18. st. iz franjevačkog reda, oko duhovne obnove katoličkih naroda (Stipčević 1997: 108, 110–112). Propovjedajući u 17. stoljeću na kajkavskom jeziku, oni su „stvarali duhovne pjesme koje su imale dinamična svojstva svjetovnih popjevaka i nudili vjernicima da ih pjevaju (...) umjesto *poganih, lotrenih i nečistih popjevaka*” (Šojat 1996: 64, Demović 1997: 428–429), kakvih je također bilo. Usklađena s tridentinskim reformama, Trnavska sinoda 1566. zabranila je „da se u crkvi pjevaju popijevke na narodnom jeziku osim onih za koje se zna da ih je crkvena vlast odobrila prije sto godina” (Zvonar 1990: 329). No dosadašnja istraživanja duhovnih kajkavskih napjeva iz „Cithare octochorde” (prvo izdanje 1701.) otkrivaju motive preuzete iz hrvatskih tradicijskih napjeva svjetovnoga karaktera, primjerice *O, ti Gospe odličena* prema *Igralo kolo široko*, *Smiluj se mene, o Bože* prema *Lepo mi poje črni kos*, *Zdrava zvezda morska* prema *Hranila devojka tri sive sokole*, *Zdravo budi, Marija* prema *Posejal sem bažulek* itd. (Kekez 1986: 66; Stipčević 1996: 320). Naime, isusovci Nikola Krajačević Sartorius (1582.–1653.), Juraj Habelić (1609.–1678.) i Juraj Mulih (1694.–1754.) radi svojeg su katehetskoga i misionarskog djelovanja posegnuli za svjetovnim tradicijskim napjevima koje su preradili (Stipčević 1997: 111–112). Onodobni pjesnici „na osnovi narodne poezije oblikuju svoje pobožne tekstove da bi ih približili narodu i učinili ih višestruko funkcionalnima u narodnoj sredini” (Kekez 1986: 50). Svojevrsna hajka toga vremena na kajkavske *pesme nesramne ili gerde popevke*, kako je nazivao pjesme u kolu pavlinski provincijal, jezikoslovac i leksikograf Ivan Belostenec (1593./94.–1675.), autor čuvenoga ilirsko-latinskog rječnika „Gazophylacium”, trajala je donedavno (Kekez 1986: 53).

Do kraja 18. stoljeća u sjevernohrvatskim crkvama, plemićkim kurijama i školama glazbovanje na narodnom i latinskom te podučavanje na latinskom jeziku novčano je podupirala crkva. Dio duhovnih napjeva, preuzetih iz crkvenih pjesmarica na latinskom i njemačkom jeziku, na međimurskom tlu prilagodio se i udomaćio posredovanjem Zagrebačke biskupije. Plemićki i građanski mecene pospješili su profesionalizaciju glazbovanja postavljanjem vrhunskih stranih glazbenika na čelo glazbenih kapela, omogućujući na taj način doticaj s drugim europskim nabožnim i crkvenim napjevima (Stipčević 1996: 322). Crkvenu glazbu protestantskog (16. st.), isusovačkog (17. i 18. st.) i prosvjetiteljskog razdoblja (18./19. st.) uvelike obilježavaju prepjevi latinskih i njemačkih misa i duhovnih napjeva na kajkavski dijalekt (npr. *Dober vam večer, gospodar, O, kakva to svetlost, Staše*

Mati kruto tužna, Vu to vreme godišća) (Stipčević 1996: 317–318 i 1997: 112–117; Žganec 1925: 162), prepjevi božićnih napjeva prvoga hrvatskog kantuala „Vinac bogoljubnih cerkvenih pisamah...” slavonskog franjevca Marijana Jaića, objavljenog 1850. godine, prepjevani na kajkavski dijalekt (npr. *Oj, djetešce, moje drago, Sa kakva se svjetla*) te prepjevi starih kajkavskih napjeva na književni štokavski jezik (npr. *Detešce je porođeno, Marija se Djeva trudi, Narodil se Kralj nebeski, Svim na zemlji, Zdravo budi, mladi Kralju*) (Vuk-Croata 1995: 77, 92–94, 97, 108, 112, 277–278).

Zahvaljujući okružnici „Poziv na sve duhovne pastire svoje biskupije” koju je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec (1752.–1827.), u naporima poduzimanim protiv zatiranja hrvatskoga materinjeg jezika i u kontekstu opće europske orijentacije na narodnu kulturu (Kekez 1986: 57), uputio 1813. hrvatskom svećenstvu i objavio 1837. u prvom hrvatskome književnom časopisu „Danica”, pojedini svećenici (Marko Mahanović, Franjo Korićić Mrazovečki, Tomaš Mikloušić, Ladislav Forko) sustavno su prikupljali usmenu narodnu baštinu (Zvonar 1993: 21–44; Stipčević 1997: 115, 117).

Budući da u vrijeme prvoga pokušaja sustavnijega proučavanja hrvatske seljačke etnografije, na temelju „Osnova za sabiranje i proučavanje o narodnom životu” hrvatskog publicista i političara Antuna Radića (1868.–1919.), objavljenih 1897. u periodičnom „Zborniku za život i običaje Južnih Slavena” Odbora za narodni život i običaje HAZU, Međimurje nije pripadalo Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, međimurska je građa izostala, a skromno je, nepotpuno i neprecizno zastupljena i u građi prikupljenoj na temelju „Uputnica za izradu Etnološkog atlasa Jugoslavije” Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i objavljenoj 80-ih godina 20. stoljeća.

Došavši u dodir s pismenim kulturama koje su ih svladale ili se u njih uvukle, nepismene su društvene zajednice prepustile „nadzor nad gospodarstvom, vojnom zaštitom i pravnim sustavom vladama čije su metode upravljanja pismene”, a preživjela usmenost takvih društava prestaje biti funkcionalnom, tone u zaborav ili prelazi u kategoriju zabave, zamjenjujući društvenu svrhu sekundarnom estetskom (Havelock 2003: 58). Premda se pisana i usmena književnost međusobno prožimaju od vremena kad usporedno postoje, „utjecaj narodnog usmenog i pučkog usmenopisanog stvaralaštva na stariju kajkavsku književnost nije bio ni izdaleka toliko plodonosan kolike su bile njegove stvarne mogućnosti” (Skok 1986: 5).

U sljedeća dva poglavlja hrvatske tradicijske napjeve Međimurja nastojat ćemo razgraničiti prema Havelockovim kognitivnolingvističkim konceptima: u skupinu napjeva ispjevanih pod utjecajem usmene (A) i skupinu napjeva ispjevanih pod utjecajem pisane predaje (B).

4. Hrvatski tradicijski napjevi Međimurja pod utjecajem usmene predaje (A)

Hrvati su na područje današnjeg Međimurja doselili vjerojatno krajem 6. ili početkom 7. stoljeća. Unatoč ranom prihvaćanju kršćanstva, još su se dugo, sve do današnjih dana, među stanovništvom seoske zajednice očuvala sujevjerja⁷ – određeni postupci i radnje uz tradicijske pučke blagdane i svečanosti unutar godišnjeg ciklusa, primjerice pokladno i svadbeno maskiranje, darivanje vode, postupci s biljem i plodinama, šaranje jaja, paljenje uskršnjih, jurjevskih i ivanjskih krijesova, kolanje, godišnji ophodi, pečenje obrednih peciva, unošenje božićne slame u kuću i paljenje badnjaka, čaranja i proricanja, postupci s glavnim sudionicima prijelaznih životnih etapa, oplakivanja i zazivanja itd. – prežici pretkršćanskih prijeslavenskih i staroslavenskih vjerovanja (Gavazzi 1991).

Pojedini hrvatski tradicijski napjevi, a među njima i oni međimurski (v. Prilog 8.A), prežici su starovjernih slavenskih obrednih tekstova o božanskoj obitelji koja stoluje u nebeskome svijetlom i podvodnome tamnom području, predstavljenih krošnjama mitskih stabala (v. Prilog 8.A3), vrhuncima ili bijelim gradom (v. Prilog 8.A7) i korijenjem mitskih stabala ili špiljama, zatim o proljetnom susretu i zaljublivanju neprepoznatih blizanaca brata i sestre (v. Prilog 8.A4), katkad kodiranih ljubavnim trorelacijskim odnosom sestre, brata i dragoga u kojem su brat i dragi isto (v. Prilog 8.A7), odraslih pod okriljima svojih razdvojenih božanskih roditelja – zmijolike majke i gromovita oca, na obalama vode uz os svijeta *arbor mundi* i mitski grad, na granici između Svijeta živih i Svijeta mrtvih (v. Priloge 8.A3, 8.A8). Blijedo sjećanje na gromovnika Peruna u hrvatskoj usmenoj književnosti katkad traje u likovima mudrog kralja (v. Prilog 8.A7), ratobornog plemića ili sjedobradog oca, a osvetoljubivu Perunovu družicu, u likovima podozrive majke (v. Prilog 8.A6)⁸, lukave svekrve, ohole maćehe ili zle starice, ali i Djevice Marije (v. Prilog 8.A2). Incestna veza mjesecolikog Jarila i suncolike Morane, koje hrvatska usmena književnost poznaje kao proljetnog Jurja (v. Prilog

⁷ Mada se uobičajeno dio vjerovanja i postupaka koji nemaju utemeljenje u službenim vjeroispovijestima seoskog stanovništva na hrvatskom tlu označava *praznovjerjem* (usp. Belaj 1998: 9–11), u radu se koristi pojam *sujevjerje*, jer su svi oni do današnjih dana dio godišnjih i životnih obredno-običajnih praksi.

⁸ Pridjevi *pisan* i *šaren* u hrvatskoj usmenoj književnosti, od stsl. **šarъ* 'boja', u vezi je sa sanskrtskom riječi *sabala* 'šaren' koja se odnosi na jednog od pasa pratitelja boga mrtvih Yame te upućuje na *pisano blago* ili *šarenu stoku* pretkršćanskoga slavenskog boga Velesa (prema predavanju 2006. o komparativnoj mitologiji ie. naroda prof. dr. sc. Vitomira Belaja na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Stoga pretpostavljam da *šarovit zmijski svlak* zapravo ukazuje na Velež, slavensku nasljednicu Magne Mater, koju su novopridošli Slaveni zatekli i preuzeli od autohtonoga balkanskog stanovništva, kasnije ju dijelom poistovjetivši s Mokoš ili ju suprotstavljajući njoj.

8.A5) ili ljetnog Ivana (v. Prilog 8.A1, 8.A2) – konjanika (v. Prilog 8.A8), lovca, ranjenog junaka (v. Prilog 8.A8), pastira, kraljevića (v. Prilog 8.A4), mladoženju (v. Prilog 8.A2), i lijepu Maru (v. Prilog 8.A4) – vodaricu, biljaricu (v. Prilog 8.A6), pastiricu (v. Prilog 8.A7), prelju i tkalju (v. Prilog 8.A3, 8.A8), kraljevnu, mladenku (v. Prilog 8.A5), jamči rodnost i plodnost godišnjeg ciklusa kojem je vrhunac u znaku njihove svete svadbe na ivanjski ljetni solsticij (v. Prilog 8.A2, 8.A5). Zbog njegove preljubničke naravi, govori dalje predaja, Jarila će bacanjem u krijes kazniti Moranina obitelj. Međutim, ljubomornu i nesretnu, okamenjena srca, poružnjelu i ostarjelu Maru će utopiti Jarilova svojta. Nakon jalova zimskog razdoblja, u kojem na ljude vrebaju neimaština, glad i bolesti, zamišljeni čudovišnim zlodusima (v. Prilog 8.A3), početak novoga godišnjeg i životnog ciklusa nastupit će uskrsnućem, pomlađivanjem i naklonošću spomenutih božanstava.⁹

Pojedinačni likovi ovoga mitskog sažetka, uklopljeni u tematske obrasce opjevane u sličnim narativnim epizodama, zbog didaktične svrhe usmjerenima na junaštvo, tragediju ili grijeh, pod okriljem usmene književnosti izražavaju se na tipičan, stabilan i razumljiv način. U protivnom, svojim bi neočekivanim djelovanjem i ekscentričnošću prekršili zajednički etos (Havelock 2003: 71, 84, 86, 91). Upravo prežici starovjernih obrednih stihova, o kojima znamo zahvaljujući samo onome što je zapisano, potvrđuju da je „odnos pojedinca i njegova društva akustički, a takav je i odnos između njega i njegove tradicije” (Havelock 2003: 79).

Iako napjevi arhaičnijih glazbenih obilježja nisu uvijek i konzervativniji u jezičnim i sintaktičko-semantičkim obilježjima (Širola 1951: 383), njihovo usmeno prenošenje osebujno je u fiksiranju, predočavanju i antropomorfiziranju okolnog svijeta. Pripovjedna sintaksa stihovanim pričanjem u trećem licu (v. 8.A1–8.A8), uporabom glagola zbivanja i radnje (v. Prilog 8.A1–8.A8) te zavisnih rečenica (v. Prilog 8.A3, 8.A8), zazivi (v. Prilog 8.A1), dijaloški oblik vršitelja radnje (v. Priloge 8.A2–8.A8), što podsjeća na mitološko pitanje i odgovor (Jolles 2000: 93), kao i na korsko pjevanje u starogrčkim dramama, akustička snaga glagola (v. Priloge 8.A1, 8.A3, 8.A5–8.A8), formulaična opća i stajaća mjesta (*kača jadovača, ružica divojka, zdenec ograjenec, letni denek, zimska nočka, malo Međimurje, oči sokolove, perje labudovo, spisani listek, lepa mladost, junačka žalost, grlica/golubek ljubljena/ljubljeni, bistra voda, svetlo sunce, hladan veter, mlado srce*), stereotipni pridjevi u sintagmatskim sklopovima (*mlada devojčica, gizdava devojka, hladna voda, drobne zvezdice, grofič mladi, tenka svila, mila ljuba, tenka košuljica, slatka vusta, letuča ftica, lepa mladost, drago srce, svetle zvezdice*) i kolorizam (*zlati most, drevce zeleno, sive ovce, črna zemlica, črne oči, logi zeleni, črleno vince, bele prsi, rusa glava, belo telo, vrani konjič, zelen listek, črljena jabuka, beli paper, črna mašina, kitica zelena,*

⁹ Usp. Belaj 1998.; Katičić 2010., 2011.

belo rublje, modra fijolica, ftica biela, sivi oblaki, Međimurje zeleno), a u sklopu njih i stalni pridjevi (*đurđevska rosa, beli grad, črna zemlica, Dunaj globoki, lepa Mara, pisani ganjek, visoka gora, široko morje, nebo visoko*), kao i didaktičnost (v. Priloge 8.A3, 8.A6), osigurali su im višegeneracijsko pamćenje.

S obzirom na etnomuzikološka obilježja obredno-običajnih međimurških tradicijskih napjeva, opseg je tonova njihovih melodija uži, a tonovi slijede jedan iza drugoga, bez velikih intervalskih skokova u tonskim nizovima s elementima *pentatonike* i/ili u starocrkvenim, najčešće dorskim i eolskim modusima. Zbog izvedbe uz plesanje kola *metroritamski* je ustroj tih pjesama definiran i ujednačen. Njihova je pjevna strofa lažna – stihovi se nadovezuju jedan na drugi od prvog do zadnjeg (v. Priloge 8.A2–8.A6, 8.A8). Strofu najčešće gradi jedan stih, podijeljen na dva jednaka dijela koji se ponavljaju (v. Priloge 8.A1, 8.A7), zatim više istih stihova koji se međusobno razlikuju tek u jednoj ili nekoliko riječi u jednom stihu ili više različitih stihova u nizu (Žganec 1950: 489–490).

Nekadašnju obrednu ulogu predstavljenih napjeva postupno je zamijenila običajna praksa uz pučke blagdane i važnije događaje u životu čovjeka, a zbog stabiliziranja (i kontroliranja) kolektivnih identiteta te, u najnovije doba, radi predstavljanja na profitabilnome turističkom tržištu u potrazi za egzotičnim Drugim, i ona folklorna. Njihova usporedba sa srodnim pjesmama drugih Slavena ukazuje na zajedničko porijeklo i istu motivsko-sadržajnu strukturu – upotpunjujući etnografske, etnomuzikološke, povijesne, arheološke, jezične, migracijske i druge kulturološke znanstvene spoznaje o sličnostima i razlikama između slavenskih etničkih zajednica, o utjecajima drugih onodobnih etničkih skupina na europskom području i o povijesnom kontinuitetu pojedinih kulturnih elemenata katkad i od paleolitika do suvremenog doba.

5. Hrvatski tradicijski napjevi Međimurja pod utjecajem pisane predaje (B)

Struktura dijelova nekadašnjih pjevanih obrednih tekstova, namijenjenih javnom deklamiranju, prema strukturalizmu francuskog antropologa Claudea Lévi-Straussa (1908.–2009.) proizašla je iz binarnog slaganja parova opreka kojima Eric Alfred Havelock ističe uočljivost tek po njihovu zapisivanju (Havelock 2003: 37), ne dopušta veće nijansiranje osjećaja. Ispjevani u stihu radi lakšeg pamćenja – jer u vrijeme nastanka zbog nepismenosti nisu zapisani, kao i sve arhaičnijim funkcionalnim jezikom – jer smo zbog napuštenoga kulturnog konteksta i kognitivnolingvističkih koncepata sve udaljeniji od vremena njihova nastanka (Havelock 2003: 88, 94), preživljavaju tek u krhotinama do konačnog zaborava, osim ako se ne uklope u novi kontekst. Svaka nova književna pojava ili pokret kreativno je „apsorbiranje ili kriti-

čko-estetsko osporavanje određene tradicije” (Skok 1986: 3). Primarno kolektivno iskustvo, zapamćeno usmenim prenošenjem, može opstati postupnim preslojavanjem, dekodiranjem, razgrađivanjem, taloženjem, odbacivanjem, zamjenjivanjem i ponovnim označavanjem, zahvaljujući pismenosti – pod okriljem novih kognitivnolingvističkih koncepata utemeljenima, posebno viđenju aktualnih situacija i događaja. „Djela usmene književnosti podliježu utjecajima vremena i okoline, mijenjaju svoja obilježja, svoje povijesne teme i junake, svoj aktualni kontekst, ali ujedno sadrže i izvanrednu stabilnost osnovnih struktura” (Bošković-Stulli 1971: 38; usp. Kekez 1986: 48) u istome metričkom ritmu ili u tematskoj sličnosti (Havelock 2003: 87).

Jezik lirskih tradicijskih pjesama koje se ne suodnose sa stihovanim obrednim tekstovima ekspresivniji je i reflektivniji. Obilježava ga verbalna razmjena između dviju osoba (v. Prilog 8.B3, 8.B4), protežiranje zamišljenoga dijaloga prema zaključnomu monologu (v. Prilog 8.B8), cjelovito monološko pjevanje (Schmaus 1971: 60) unatoč još uvijek zamjetnoj formulaičnosti izraza i stila (v. Priloge 8.B1, 8.B5, 8.B6, 8.B7, 8.B9), dokidanje frazeologizama, nestereotipnost, uporaba deminutiva, intelektualizam, filozofičnost, zavisna rečenica, zgusnuta metaforičnost, govor strasti, glagoli stanja. (v. Priloge 8.B2–8.B9). Zahvaljujući opismenjavanju i naobrazbi, zapis o jastvu – izum sokratskog rječnika, od *psyche* kao „duha u meni” i ne više „nemislećeg duha”, služeći se povratnom zamjenicom *sebe/se* (v. Priloge 8.B3, 8.B6–8.B9) – svojevrsnim odvajanjem osobe od jezika, razvojem osobnosti i promišljanjima o vlastitu postojanju (v. Priloge 8.B5–8.B9) omogućio je intelektualnu spoznaju i zacrtao put prema osvještavanju osobnog identiteta i izbora (Havelock 2003: 129, 130, 136–137). Tomu su snažno pridonijele sljedeće okolnosti: pismena elita koja je u srednjovjekovnome pismenom kontekstu od prethodne klasne elite pjesnika i pjevača preuzela društvenu i didaktičku ulogu (Havelock 2003: 140), utjecaj renesanse (Zvonar 1996: 287), narodnosni pokreti i ratovi u kojima su autori/izvođači osobno sudjelovali. „Ugođaj rastanka ostvaren je postupkom onih narodnih balada vrlo čestih u kajkavskomu ambijentu, u kojima se mladić oprašta ili od drage ili od roditelja odlazeći u vojnu i navješćujući da se nikada neće vratiti.” (Kekez 1986: 41)

Najčešće ritmički asimetrični i polimetrični, ti su napjevi većeg opsega tonova, uz često ornamentiranje tonova, ispjevani *parlando*, bez glazbene pratnje i u tijesnoj vezi s emotivnim stanjem izvođača (Žganec 1921: 104–105). Tonsko-rodovskim kategorijama dura i mola „pripadaju napjevi skoro isključivo novijeg podrijetla” (Zvonar – Hranjec 1980: 90, 95, 98), a „ako nađemo u kojoj narodnoj pjesmi na strofe u tehničkom smislu riječi [...] ili je pjesma tuđa, importirana, ili je novija tvorba, ili je ispjevana prema stranom utjecaju” (Žganec 1950: 490).

Zaključak

Oni hrvatski tradicijski napjevi Međimurja koji su do danas opstali kao dijelovi staroslavenskih obrednih tekstova preslojavanjem starijih motiva novijima svjedoče o mijeni kognitivnolingvističkih koncepata, zbog čega se postupno mijenjaju značenje i uloga tih pjesama. Iako ljudsko iskustvo i životne manifestacije pamćenjem i usmenim prenošenjem potvrđuju svevremenost starovjernih mitova, utiskujući vlastite spoznaje u metafizički, božanski kôd, oni pokazuju da je jezično ponašanje povezano sa spoznajnim područjima utemeljenim na shvatljivim iskustvima (Bonačić 2005: 86). Kognitivnolingvistički koncepti tradicijske književnosti Europe, kojoj pripada i hrvatsko usmeno pjesništvo, prema Ericu Alfredu Havelocku posljedica su „transkribirane grčke usmenosti” usmjerene prema detaljiziranju i psihološkim operacijama, nasuprot ekonomičnijoj i nedorečenijoj usmenosti negrčkih naroda, zapisanoj nesavršenijim sustavima pisanja (Havelock 2003: 17).

Stihovani *mit* izražava se govorom i suprotan je samostalnom književnoumjetničkom obliku *pjesmi*. Sazan je kao i njegovi dijelovi od suodnošenja velikih konstitutivnih elemenata *mitema* i ukupna je cjelina svih svojih *inačica* na dijakronijsko-sinkronijskoj ravni (Lévi-Strauss 1989: 206–208, 214). Međutim, u logiku *mita*, logiku *znanstvenog mišljenja*, pa i u *logiku samospoznaje*, nisu ugrađene nepromjenjive intelektualne operacije na različitim objektima, kako je mislio Lévi-Strauss (Lévi-Strauss 1989: 226–227). Objekt je taj koji ih mijenja zajedno s metodom. Naime, zbivanje definira jezičnu gestu *mita*. U *legendi* i *predaji* ustrojava se nešto mnogokratno i pokretno, dok se u *mitu* množine u bezuvjetnom i stalnom jedinstvu pokreću zbivanjem koje postaje sudbina. Zbog toga se priroda u *mitu* i njemu pripadajućim *mitosima*¹⁰ obznanjuje i očovječuje – spoznajni sudovi rezultat su opažaja. Budući da je svaki književni oblik nositelj značenja i s obzirom da „između zbivanja i oblika u kojem se zbivanje opredmećuje (...) nema vremenskog razmaka”, zbivanje postaje *mit*, a njegovi *simboli* samostalni nositelji moći (Jolles 2000: 93, 107–109, 111, 116).

Teoretičari komunikacije i medija misle da je svrha suvremenog iskaza posredstvom elektroničkog zvuka i tiskane riječi – baštinjenih iz područja i usmene i pisane tradicije – u uvjeravanju raščlanjivanjem aktivnosti i njezine vizualne kvantifikacije. Što je taj instant iskaz nepotpuniji i zasićeniji s obzirom na informacije u povijesnom, ekonomskom, društvenom i socijalnom kontekstu, to je veća mogućnost da njezini pošiljalci ili primatelji isti iskaz osobno nadopunjuju i mijenjaju. Naime, ako, prema riječima francuskog psihoanalitičara i filozofa Jacquesa Lacana (1901.–1981.), značenje nastaje kao posljedica fantazmatskog projektiranja želje radi nadilaženja apovijesnosti ili nultog stupnja povijesti u rascjepu osobnog htijenja i druš-

¹⁰ I dok je *mit* usmeni oblik kojim se iz pitanja i odgovora čovjeku stvara svijet, u *mitosu* se potpuno obznanjuje samo jedna pojava (Jolles 2000: 93, 95).

tvenih zahtjeva, onda je taj tjeskobni međuprostor područje kulturnog sukoba između govora strasti i govora razuma – između usmenog čina i čina pisanja (Havelock 203: 47, 49, 56). Ili, riječima njemačkoga filozofa Martina Heideggera (1889.–1976.), „jedna je stvar kada se o *biću* izvješćuje na pripovjedački način, a posve druga pak kada se biće nastoji shvatiti u njegovu *bitku*. Za ispunjenje ove potonje zadaće ne nedostaju većinom riječi, nego prije svega i gramatika... No tamo pak [...] gdje je [...] područje *bitka* koje valja razotkriti [...], tu će se neumitno povećavati složenost pojmovnoga oblička kao i oporost izraza.” (Zovko 2005: 177)

Na tragu kognitivnolingvističkih koncepata Erica Alfreda Havelocka, dvije skupine predstavljenih hrvatskih tradicijskih napjeva Međimurja upućuju na moguće razgraničenje dijela stihovane usmene književnosti na stariju i noviju, prije svega na razini njihove motivske, leksičko-sintaktičke i paradigmatske strukture. Od obrednoga usmenog, od kojega je dio izvođen u kolu uz pučke blagdane, u godišnjim ophodima, na svadbama i za uspavlivanje djeteta te uvelike upućuje na pretkršćansku starinu, do pučkog pjesništva *bugarščica* i dalje, ali u srednjovjekovlju i usporedno s njom, put vodi ususret autorskoj poetici zabilježenoj prije više od četiri stotine godina i u „Prekomurskoj pjesmarici I.” (Kekez 1986: 41), jezikom, stilom i značenjem nadilazeći poetiku tradicijskog stiha kojim se nadahnjuje. „Dok je usmeno pjesništvo stvarano u maniri jedne kolektivne poetike sa svim obilježjima narodnog stvaranja, pučko pjesništvo već je traganje za individualnom poetikom s elementima narodne usmene i pisane, umjetničke književnosti.” (Skok 1986: 6)

Bez obzira o kojim se tradicijskim napjevima radi, oni povezuju pojedinca i društvenu zajednicu, prožimajući i premrežujući njihove pojedinačne i kolektivne kreativnosti i identitete u osebujan i jedinstven kulturni znak.

PRILOZI

A. HRVATSKI TRADICIJSKI NAPJEVI MEĐIMURJA POD UTJECAJEM USMENE PREDAJE

- 1) Lepi Ive terga rože,/tebi, Lado, sveti bože,/Lado, slušaj nas, Lado!
Pevke, Lado, pevamo ti,/serca naša, vklanjam ti,/Lado, slušaj nas,
Lado! (Zvonar 1980: 36)
- 2) Ivan se šeče po zlatom mostu./Po njem se šeče deva Marija./„Krsti mi,
Ivan, ovu detece!“/„Kak bi ti krstil, som sam ne krščen?!“/„Imenujte,
kaj mu je ime?“/„Njemu je ime premladi Lesi.“/„Imenujte jo, kaj joj je
ime?“/„Njoj je ime premlada Treza.“ (Prelog, Žganec 1990: br. 157)
- 3) Tri su ftice goru obletele,/gde ga nega drevca, nit' kamenca,/samo jeje
jan javor zeleni./Pod njim sedi ružica divojka,/ona mi je tenku svilu
prela./Nju mi jeje žeja primorila,/išla ona vode hladne iskat./Našla ona
zdenca ograjenca,/štela piti one hladne vode./Njoj mi viknu junak iz
planine:/„Ne pij, ne pij, ružica divojka,/z toga zdenca, zdenca ograjenca,
koga jesu vile ogradile!“/„Či ga jesu vile ogradile,/zato nisu vodu
ostvarile!“/Ne marala, neg' je samo pila./ Ona pila, postala je vila./Njoj
mi vikne junak iz planine:/„Vidiš, vidiš, ružica divojka,/da nej pila, nej
postala vila!/Jesi pila, postala si vila.“ (Podturen, Žganec 1990: br. 69)
- 4) Šetala se lepa Mara,/gori, doli, kre Dunaja./Kre Dunaja se šetala,/vu
Dunaj se nagledala:/„Terentete, kak sam fajna,/teruntučka, kak sam
fletna!/Nega grofa, nit' cesara/kojemu bi veru dala!“/Car se šeče, grofič
mladi,/k otoj, pro(t) toj lepoj Mari:/„Vidiš, vidiš, lepa Mara,/kak si friško
veru dala!“ (Sveta Marija, Žganec 1992: br. 156)
- 5) Sveti Juraj kres naloži,/kak naloži, tak pogasi./„Hodi, Juraj, k nam k
večeri/kaj se bumo spominali / komu bumo čerku dali:/je li k Suncu, je l'
k Mesecu,/je li k drobnim zvezdicama?“ (Sv. Juraj na Bregu, Žganec
1990: br. 151)
- 6) Zove majka čerku s pisanoga ganjka:/„Hodi, Maro, dimo, ve vre si
oprala!“/„Nesam, majko, nesam, nit' v roke prijela.“/„Kaj si pak delala
celi letni denek,/celi letni denek, celu zimsku nočku?“/„Po gori sam išla,
ružice sam brala,/ružice sam brala, cimere slagala./Cimere slagala,
junakom davala,/cimere slagala, junakom davala./Ki su lepši bili, lepše
su dobili,/ki su hujši bili, hujše su dobili!“ (Kotoriba, Žganec 1924: br.
207)
- 7) Grad se beli onkraj Balatina./sunaj, naj, sunaj, naj,/grad se beli onkraj
Balatina./Kre grada se sive ovce pasu, sunaj naj, sunaj naj,/kre grada se
sive ovce pasu./Nje mi zvrća mlada devojčica,/sunaj, naj, sunaj naj,/nje
mi zvrća mlada devojčica./Nje mi zvrća, veselo popeva,/sunaj, naj,
sunaj, naj,/nje mi zvrća, veselo popeva:/„Imam braca, imam i
dragoga,/sunaj, naj, sunaj, naj,/imam braca, imam i dragoga!“/Nju mi

sluša kral Matijaš z grada./sunaj, naj, sunaj, naj,/nju mi sluša kral Matijaš z grada./Nju mi sluša, pak ju glasno pita./sunaj, naj, sunaj, naj,/nju mi sluša, pak ju glasno pita:./„Ej, koliko bi za koga dala./sunaj, naj, sunaj, naj./ej, koliko bi za koga dala?“./„Za braca bi črne oči dala./sunaj, naj, sunaj, naj./za braca bi črne oči dala./za dragoga vu črnu zemlicu./sunaj, naj, sunaj, naj./za dragoga vu črnu zemlicu!“ (Sveta Marija, Žganec 1921: br. 77)

- 8) Tri su mi junaki ruso vince pili./ruso vince pili, vadlingu fčinili:./„Koga v jutro rano na bo na rakiju./njegvu milu ljubom zapijali.“/Si su mi junaki došli na rakiju./samo mi ga nega mladog Markoviča./Konjiča potkava, mило si sfučkava./mило si sfučkava, konjič mu shrzava./„Ne hrži, ne hrži, konjič moj ljubljени./ne kujem te zato kaj bi te prodaval./neg' te kujem zato kaj te jahal bodem./kaj te jahal bodem da vu vojnu pojdem!“/To si je počula njegva mlada ljuba./pak ga zapitala: „Da mi z doma pojdeš./kaj ti bom šivala tenku košuljicu?!/Gori ti našijem Sunce i Meseca./Sunce i Meseca, te drobne zvezdice./Gori ti našijem svoje bele prsi./svoje črne oči i sva slatka vusta./Modro i črleno, žuto i zeleno./kaj si nosil bodeš, da vu vojnu pojdeš!“/Kud se god šetala, sakoga pitala:./„Je l' ste mi de vidli mojega dragoga?“./„Da bi ga se vidli, nej bi ga poznali.“./„Svi junaki nose svezane opanke./a moj mili dragi čižme z ostrugami.“./„Vidli smo ga, vidli, kre Budima grada./njegva rusa glava po Dunaju plava./njegvo belo telo pesek rezepira./njegov vrani konjič po bregu shrzava.“ (Sveta Marija, Žganec 1921: br. 76)

B. HRVATSKI TRADICIJSKI NAPJEVI MEĐIMURJA POD UTJECajem PISANE PREDAJE

- 1) Po Murici plava modra fijolica./v teglin je diela mlada dievojčica./Mlada dievojčica droben list pisala./tožno je mislila kam bu ga poslala. / Na to doletela jedna ftica biela./listeka je zela, ž jim je odletela./Ž jim je odletela med sive oblake./doli ga pustila, med same junake./Med same junake, med same husare./listek su prešteli, ljubav nie razmeli. (Jurčevac, Žganec 1957: br. 122)
- 2) Pisala je draga/svomu zaručniku:./„Jel' si zabil za me./da sam ja na svetu?“/tpisali pajdaši:./„Draga grličica./tvomu zaručniku/v grobu vehnu lica.“ (Kotoriba, Žganec 1921: br. 60)
- 3) „Golubek ljubljени, kaj si mi tak tožen./morti očes biti od mene rezdružen?“./„Ne znaš, draga, ne znaš, kakve so žalosti./da je nemrem z perom spisati zadosti./da bi bilo tente kak Mure i Drave./beloga papera kak listja i trave!/Se su se divojke meni veselile./ak su me 'tpeljale te črne mašine./pak su me 'tpeljale med visoke gore./otkud nemrem videt' malo Međimorje./Malo Međimorje, kitica zelena./de mi je ostala grlica ljubljena!“ (Križovec, Žganec 1957: br. 7)

- 4) „Nikaj duže, do Miholja, ružica!”, „Kam pak undaj pojdeš, dragi golubek?”, „Ja ti pojdem med soldate, ružica!”, „I ja pojdem s tobom, dragi golubek!”, „Kaj buš ti tam, draga moja ružica?”, „Belo rublje bom ti prala, golubek.”, „Tam ga nega nit' sopuna, ružica!”, „Moje ruke – beli sopun, golubek.”, „Tam ga nega niti vode, ružica!”, „Moje suze – bistra voda, golubek.”, „Tam ga nega niti sunca, ružica!”, „Moje čelo – svetlo sunce, golubek.”, „Tam ga nega niti vetra, ružica!”, „Moje lasi – hladen veter, golubek.”, „Tam ga nega niti zvezdi, ružica!”, „Moje oči – svetle zvezde, golubek.”, „Tam ga nega nit' meseca, ružica!”, „Me obrave – svetel mesec, golubek.”, „Tam ga nega oca, majke, ružica!”, „Naša ljubav – otec, majka, golubek.” (Ferketinec, Žganec 1957: br. 150)
- 5) Došel mi je ljist na drobno spisani,/od cesarske strani mi je poslani./Meni je vu ruke dani,/nuter budem ja pozvani,/svoju dragu moral bum ostaviti./Onda stupim pred majčina ličeca,/pokažem joj spisanoga listeka./Da je majka to zgledala,/žalosno se resplakala/od te vel'ke, te junačke žalosti./I onda počnem listek dale čitati,/rad bi znati kam moram odhajati./Celu nočku premišlavam/i žalosno si zdihavam,/česa sem se ščakal v lepoj mladosti. (Bezić – Novak 1980: B3)
- 6) Dej ma mila znala/kak sem gladen ja,/došla bi do mene/kaj se najel ja./Dej ma mila znala/kak sem žejen ja,/došla bi do mene/kaj se napil ja./Dej ma mila znala/kak sem tožen ja,/došla bi do mene/kaj bil vesel ja./Dej ma mila znala/kak sem dalko ja,/na junačkem polju,/de junaki stoju –/– boja bijejo. (Toma 1991: 23)
- 7) Da bi imel perje kak letuča ftica,/saki večer bi doletel, k tebi, grličica./Da bi imel majku koja me rodila,/saki večer bi k njoj letel kaj bi se spominal./Da bi imel dragu ka bi me ljubila,/nej se moja lepa mladost v Kranjskom žalostila./Leti mi, ti ftiček, črez visoke gore,/odnesi mi zelen listek v malo Međimorje!/Ali da ga itak nemaš komu dati,/nemam tožen svoje tuge komu povedati. (Dekanovec, Žganec 1950: br. 26)
- 8) Pitaš mene, pitaš, golob,/kaj se tulko žalostim./Kak se ne bi žalostila,/da bez tebe ja živim./Se vu tugi i žalosti/moram sveta živeti./Tvoje oči niti nigdar/nebrem, golob, zabiti./Saka vura mi je dugša,/neg su predi bile tri./Na 'vom svetu, moj golubek,/samoj mi se ne živi. (Peklenica)
- 9) Jedna ruža v mojem vrtu mi fali,/nega več na svetu za me ljubavi./Denes sem kak suha rozgva ostala,/niti pozdrav, niti rečka od njega./Suha rozgva dreneku ovak kriči:/„Nigdar naj se bez mene zeleniti!”/Misel moja naj za 'jega pitati,/naboš se ga nigdar mogla fčekati! (Šimunković 1996: br. 3)

Izvori i literatura

- Belaj, Vitomir. 1998. *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden marketing.
- Bonačić, Mirjana. 2005. Književna semantika: kognitivno-lingvistički pristup. U: *Semantika prirodnog jezika i meta-jezik semantike*. Jagoda Granić, ur. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 77–87.
- Bošković-Stulli, Maja. 1971. Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti. U: *Narodna književnost*. Maja Bošković-Stulli, ur. Zagreb: Školska knjiga, 31–63.
- Bošković-Stulli, Maja. 1991. Baladni oblici bugarštica i epske pjesme. U: *Pjesme, priče, fantastika*. Zagreb: NZ Matice hrvatske i Zavod za istraživanje folklor, 227–247.
- Demović, Miho. 1997. Glazbene odlike napjeva. U: *Kajkavske popijevke Cithare octochorde*. Zagreb: Kor Prvostolne crkve zagrebačke, 387–460.
- Gavazzi, Milovan. 1991. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
- Havelock, Eric A. 2003. Muza uči pisati – Razmišljanja o usmenosti i pismenosti od antike do danas. Zagreb: AGM.
- Haviland, William A. Umjetnost. *Kulturna antropologija*. Zagreb: Naklada Slap, 379–404.
- Jolles, André. 2000. Mit. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Matica hrvatska, 87–117.
- Katičić, Radoslav. 2008. *Božanski boj*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta – Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- Katičić, Radoslav. 2010. *Zeleni lug*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika i Matica hrvatska – Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- Katičić, Radoslav. 2011. *Gazdarica na vratima*. Zagreb – Mošćenička Draga: Ibis grafika i Matica hrvatska – Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.
- Kekez, Josip. 1986. Prožimanje usmene i pisane kajkavske književnosti starijih razdoblja. Usmena i pisana kajkavska književnost – prožimanja i odnosi. Ivo Kalinski, ur. *Kaj 2*. Zagreb: Kajkavsko spravišće, 29–58.
- Klaser, Sidonija. 1992. Međimurska viža i pesem. *Kaj 5*. Zagreb: Kajkavsko spravišće, 39–42.
- Latković, Vido. 1971. Uticaj dijaka na stvaranje narodne poezije. U: *Usmena književnost*. Maja Bošković-Stulli, ur. Zagreb: Školska knjiga, 211–217.
- Lévi-Strauss, Claude. 1989. Magija i religija. *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost, 165–236.
- McLuhan, Marshall. 1973. Gunetbergova galaksija – Nastajanje tipografskog čovjeka. Beograd: Nolit.
- Mirnik, Ivan i drugi. 1996. Zvučni zapisi kajkavske riječi i pjesme na tvrdim gramofonskim pločama. U: *Kajkaviana croatica – hrvatska kajkavska riječ*. Alojz Jembrih, ur. Zagreb: Družba Braća hrvatskog zmaja i Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkavina, 493–504.
- Ong, Walter Jackson. 2002. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, 2. Ed. New York: Routledge.

- Schmaus, Alois. 1971. Vrsta i stil u narodnom pjesništvu. U: *Narodna književnost*. Maja Bošković-Stulli, ur. Zagreb: Školska knjiga, 59–63.
- Skok, Joža. 1986. Integracija usmenog i pučkog s kajkavskim zavičajnim pjesništvom. Usmena i pisana kajkavska književnost – prožimanja i odnosi. Ivo Kalinski, ur. *Kaj 2*. Zagreb: Kajkavsko spravišće, 3–27.
- Stipčević, Ennio. 1996. Hrvatskokajkavska glazbena baština. U: *Kajkaviana croatica – hrvatska kajkavska riječ*. Alojz Jembrih, ur. Zagreb: Družba Braća hrvatskog zmaja i Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkavina, 317–328.
- Stipčević, Ennio. 1997. *Glazba u rukopisima i tiskovinama na kajkavskom narječju*. Zagreb: Matica hrvatska, 106–121.
- Širola, Božidar. 1951. Neke opaske melografskim zapisima u prilogu zbornika „Hrvatske narodne pjesme kajkavske“ u redakciji dra Vinka Žganca. *Kolo* 3–4. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šojat, Olga. 1996. Pregled hrvatske kajkavske književnosti od polovice 16. do polovice 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma. U: *Kajkaviana croatica – hrvatska kajkavska riječ*. Alojz Jembrih, ur. Zagreb: Družba Braća hrvatskog zmaja i Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkavina, 57–85.
- Toma, Dragutin. 1991. Izbor iz usmenog pjesništva. *Popevka zemlji – hrvatsko kajkavsko pjesništvo o Međimurju*. Čakovec: Matica hrvatska, 15–30.
- Vuk-Croata, Miroslav. 1995. *Hrvatske božićnice*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima/sv. Ćirila i Metoda.
- Zovko, Jure (ur.). *Klasici hermeneutike*. Zadar: Hegelovo društvo i Sveučilište u Zadru.
- Zvonar, Ivan (i Stjepan Hranjec). 1980. Usmena narodna lirika na tlu Međimurja. U: *Usmena narodna književnost na tlu Međimurja* I. Nada Cesar, ur. Čakovec: Zrinski, 9–278.
- Zvonar, Ivan. 1990. Jezične, poetske i motivske osobitosti međimurskih usmenih popijevaka. U: *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, knjiga 1. Zagreb: Zavod za istraživanje folklor.
- Zvonar Ivan. 1993. Rukopisne pjesmarice sjeverozapadne Hrvatske. *Kaj 1*. Zagreb: Kajkavsko spravišće, 21–44.
- Zvonar, Ivan. 1996. Kajkavske rukopisne pjesmarice do hrvatskoga narodnog preporoda. U: *Kajkaviana Croatica – hrvatska kajkavska riječ*. Alojz Jembrih, ur. Zagreb: Družba Braća hrvatskog zmaja i Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkavina, 285–315.
- Zvonar. 2009. *Na kajkavskim korijenima*. Zagreb: Meridijani.
- Žganec, Vinko. 1921. Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, I. sv., II. izd. Zagreb: St. Kugli.
- Žganec, Vinko. 1924. Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja. *Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka*. Zagreb: JAZU.
- Žganec, Vinko. 1950. *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Žganec, Vinko. 1990. *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, knjiga I. Zagreb: Institut za folklorna istraživanja.

- Žganec, Vinko. 1992. *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, knjiga II. Zagreb: Institut za folklorna istraživanja.
- Žganec, Vinko. 2002. *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, knjiga III. Zagreb: Institut za folklorna istraživanja.

Mrežni izvori

- Harold Innis. http://en.wikipedia.org/wiki/Harold_Innis (26. IV. 2012.)
- Marshall McLuhan. http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan (26. IV. 2012.)
- Matković, Teo. 1996. Manuel Castells: The Information Age: Economy, Society and Culture *vol 1: The Rise of the Network Society*, Blackwell, 1996, 556 str. <http://hrcak.srce.hr/file/32361> (25. IV. 2012.)

Audio-izdanja

- Šimunković, Dragica Karolina. 1996. Ženska vokalna grupa PZ Josip Štolcer Slavenski: Međimurje 3 (CM). Čakovec: PZ Josip Štolcer Slavenski.
- Bezić, Jerko – Marija Novak. *Z cvetnjaka horvatske* (LP-C). 1980. Zagreb: Jugoton.

CROATIAN TRADITIONAL SONGS FROM MEĐIMURJE ON THE TRACE OF HAVELOCK'S COGNITIVE-LINGUISTIC CONCEPTS

Summary

Lidija BAJUK

Institute of Ethnology and Folklore Research
Šubićeva 42, 10 000 Zagreb
lidija@ief.hr

This paper attempts to classify the Croatian traditional songs from Međimurje according to two basic cognitive-linguistic concepts, presented in 1986 in *The Muse Learns to Write: Reflections on Orality and Literacy from Antiquity to the Present* by American philologist Eric Alfred Havelock. The two categories of traditional songs are: songs passed on by oral tradition, which present the behavior of mythical beings and people in mythical natural or real cultural settings (A), and songs passed on by written word which articulate the "myself" (B). Cognitive linguistics as a contemporary humanistic discipline considers in context the two-way creative correlation between the worldview of the author-performer and the listener – whose personal views reinterpret and redefine the world.

Keywords: Eric A. Havelock, cognitive-linguistic concepts, orality, literacy, Croatian traditional songs from Međimurje

